

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vəsiyyətinin İnkışafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

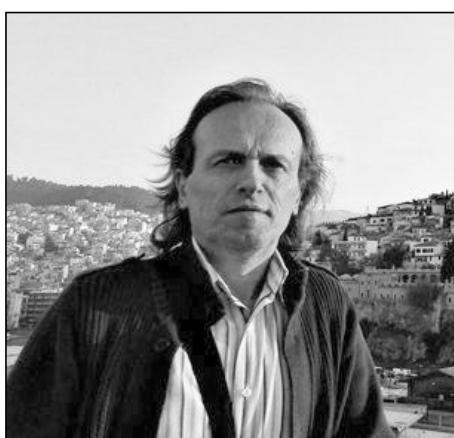
www.kivdf.gov.az

Layihənin istiqaməti:
“İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi”

Biz, günümüzün türk ziyalıları...
Hər bir türk xalqının əsərlərini
öz əsərlərimiz kimi qəbul edəcəyik. Hər birindəki incəlikdən
və zəriflikdən zövq alacağıq.
Hər türk əsərini başqalarına ta-

nitmədan önce özümüz tanımak
fürün cəhd edəcəyik.

Muhsin Kadioğlu

II YAZI

Muhsin Kadioğlu Qərb, eləcə de Qlazqo muzeylərində türk əsərləri ilə yanaşı, islam Şərqiyyətindən nümunələrini de tədqiq etmişdir. Təbii ki, milli-mənəvi mədəniyyətinin böyük bir qismi türk və islam kültürünün ortaq düşüncəsi əsasında formalşmışdır. Türklerin Şərqdə geniş erazilərə ister dövləticilik, isterse de kültür baxımından əhəmiyyətli təsire malik olması Misir, Sudan və digər ölkələrə aid nümunələrde de öz izlərini göstərməkdədir. Muhsin Kadioğlu həm ayrıca islam əsərlərinin öyrənmiş, həm də qeyri-türk mədəniyyətlərində türk izlərinin ortaya çıxarılmasına ənəm vermişdir. Yazar bütün varlığı ilə Qərbdə təqdim olunan milli tariximizə işq tutmuşdur.

Qlazqo muzeylərində islam əsərləri içərisində X əsrə Misisidə hakimiyyətde olmuş Fatimi dövründə aid şüə yemek qabı, Fatimi dövləti zamanında Füstata X-XII əsrlərdə hazırlanmış şüə qablar, X-XI əsrlərə aid şüə skelet, XI əsrə hazırlanmış sūrahı, qılınc və mahmız iynəsi, XII əsrə yaradılmış çırq, Əyyubi dövləti (1171-1250) dövründə Suriyanın Rakka şəhərində hazırlanmış kasa, XIII əsre aid tas, üzərində "Zəfer Muhəmmədir" yazılın ve XII əsre aid gil qab, İspaniyada islam mədəniyyətinin misiləsi nümunəleri olan Əndəlüs keramikaları, İspaniyada hökm sürən Nasrid Əmirliyi (1013-1492) dövründə xristian hökmənlərinin altında olan Paternada yaşayan müsəlmanlar tərəfindən XIV əsrə hazırlanmış kasa, XV yüzillikdə Valensiyada hazırlanmış kasa, XV-XVI əsrlərə aid, zorla xristianlaşdırılmış müsəlmanlar tərəfindən Manisesde hazırlanmış boşqab, XVII əsrde Osmanlı imperatorluğunun Anadolu torpaqlarında yaratdığı "asılı-isləmli divar" və digər islam əsərləri vardır ki, bunlar da Muhsin Kadioğlunun Qlazqo və ümumiyyətli, Şotlandiya muzeyləri haqqında yazdığı kitablarında geniş yer tutmuş və dəyərləndirilmişdir.

MİSİLSİZ SƏNƏT NÜMUNƏLƏRİMİZ İRAN EKSPONATLARI ADI İLƏ SƏRGİLENİR

Osmanlı imperatorluğu zamanı türk mədəniyyətinin yaratdığı ölməz əsərlər de Qlazqo muzeylərində say etibarilə mühüm yer tutur. Muzeyçilik fəaliyyətini türk kültürünə həsr etmiş Muhsin Kadioğlunun kitablarında, təbii ki, sözügedən incəsənət nümunələri de ənəməli sıradadır. XIII əsre aid pəncəre qoruları

Tarixçilərə də vəzifələrini xatırladan çəfakes aşasdırmaçı Böyük Britaniya muzeylərindəki türk və islam əsərləri haqqında bilmədiklərimiz...

ması, XIV əsrdən başlayaraq XIX əsr də daxil olmaqla hər yüzilliye aid sərhahlər, yastıq örtükler, ketan üzərindəki işləmeler, müxtəlif böyüklükde olan səccadələr, divar plitələri, Şamda 1545-ci ildə hazırlanmış Iznik tərzindəki keramik boşqab, XV, XVI, XVII əsrlərdə Iznikdə hazırlanmış boşqablar, XVII əsre aid ipək işləmeleri, XVII əsrdə Türkiyədə hazırlanmış ilməli ketan və naxış, XIX əsre aid işləmeli başlıqlar, qaz lampaları, gözmuncuqları və digər sənət əsərləri 1299-1923-cü illəri əhatə edən Osmanlı imperatorluğu döneninə də zəngin və inkişaf etmiş türk sənəti və sənətkarlılıqdan xəber var.

Ümumiyyətə, Qlazqo şəhərindəki muzey və digər tarixi yerlərdəki islam əsərləri Mərkəzi Asiya, Orta Şərqi, Afrika və İspaniyadan getirilmişdir. Bunlar X-XI əsrlərdən başlayaraq XIX əsrin 70-ci illərinə qədərki dövrü əhatə edir. Bu eksponatlar The Burrell Collection - Barrell Kolleksiyaları, The St Mungo Museum of Religious Life and Art - Dinlərin həyatı və İncəsənəti muzeyi, Glasgow Museums Resource Centre - Qlazqo Resurslar Mərkəzi muzeyi və Kelvingrove Art Gallery and Museum - Kelvingrov İncəsənəti Qalereyası və Muzeyində toplanmışdır.

Burrell Collection - Barrell Kolleksiyaları

Türk Modasıyla Giginen
BATILIM EŞŞUR KADINLAR
Muhsin Kadioğlu

Şotlandiyanın Qlazqo şəhərinin cənubunda Pollok Country Park - Pollok Ölkə Parkında yerləşən incəsənət nümunələrindən ibarət muzeydir. Muzey 1983-cü ildə yaradılmışdır. Bu sənət güşəsi zengin gəmi mağnatı və kolleksiyaçı Uilliam Barrell tərəfindən Qlazqoya 1944-cü ildə hədiyyə edilmiş kolleksiyalardan təşkil olunduğu üçün belə adlandırılmışdır. Uilliam Barrellin hədiyyə etdiyi kolleksiyalar içərisində muzeydə olan islam əsərlərinin böyük bir qismi de vardır. Burada İran və Mughal - Baburlar dövləti dövründə aid hind keramikaları və xalçaları, Türkiye və Özbəkistan tekstil və naxışları, eləcə də islam dünyasına məxsus digər əsərlər vardır. İslam dünyasına aid eksponatlar içərisində xalçalar, bədii təkəmlər, xəttatlıq, rəssamlıq, dulusluq, şüə və keramika əşyaları mövcuddur.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, İran keramika və xalçaları adı ilə təqdim olunan eksponatlar arasında Çənubi Azərbaycana aid nümunələr də mühüm yer tutur. Təessüf ki, bir sıra Qərb muzeylərində olduğu kimi burada da Çənubi Azərbaycanın, xüsusiylə də Səfəvilər və Qacarlar süləəsinin hakimiyyəti dövrlerine aid məsilsiz sənət nümunələrimiz İran eksponatları adı ilə sərgilənir.

Burada bir məsələni də mütləq diqqətə almaq lazımdır. Tarixən türk imperatorluqlarının Şərqi və Qərb dünyasında ferqli şəkildə adlandırılması, müyyən qədər də qərbçilik siyaseti bəzi əsərlərimizin eksponatlar ara-

sında "gizlədilməsinə" səbəb olmuşdur. Bu incə məqam da Muhsin Kadioğlunun diqqətindən kənarda qalmamışdır: "Qəribilərin tarix boyunca türkləri necə adlandırdıqlarını bilmirsiniz, atalarınızın əsərlərinə yabançı gözə baxar, onlardan mənəvi həzz ala bilməzsiniz. Mesələn, türklər Hindistandakı türk imperatorluğuna "Babur", ingilislər isə "Mughal" imperatorluğu söyləyirlər. "Mughal" sözündən xəbərsizsinə, atalarınızın əsərlərini mənalandırmağınız mümkün deyil. Heç şübhəsiz ki, ən ənəmə məsələ türk əsəri olduğunu hər halından bəlli olan əsərlərin başqa milletlərə aid ediləcəsidir". Bu çox əhəmiyyətli məsələ Qərbə milli-mənəvi mədəniyyətimizin en kiçik nümunəsinə belə diqqətə yanaşmamızı tələb edən və ziyalıların üzərinə qoyulan vəzifəni açıqlayan məqamlardandır.

"ƏJDAHƏ XALÇA"NI ERMƏNİLƏR YOX, TÜRKLƏR TOXUYUB

Barrell Kolleksiyaları arasında türk əsərləri daha çox seçilir. İstər muzeyə gətirilmiş ilk islam əsərləri, istərsə də Hindistan, Misir, Suriya, Osmanlı Tərkibəsi və erəb Afrikasından gətirilmiş ikinci qrup islam eksponatları içərisində türk əsərləri xüsusi yer tutur. Nə qədər açıq qeyd olunmasa da, Baburlar, Memlüklər, Osmanlılar, Səfəvilər, Qacarlar kimi əzəmetli türk dövlətlərinə aid, onların hakimiyyətdə olduğu ölkələrdən gətirilmiş sənət əsərləri muzeyin türk kolleksiyasını zənginləşdirmişdir. Barrell Kolleksiyalarının en qədim eksponatları içərisində miladdan once VII əsre aid, büründən hazırlanmış öküz başı vardır. Barrell Kolleksiyalarında müşahidə etdiyimiz bu eksponat da Muhsin Kadioğlunun kitabından yer almışdır.

Bu muzey türk xalçalarının təqdimatı ilə də bizim üçün əhəmiyyətlidir. Burada Azərbaycan, Tərkibəsi və Özbəkistandan gətirilmiş xalçalar təqdim olunur. Türk xalçaları arasında 1800-cü ilə aid Baki xalçası da sərgilənir. Elə bu bölmədə XVII-XVIII əsrlərə aid Ladik tipli digər türk xalçaları təqdim olunmuşdur.

Azərbaycan xalçaları arasında XIX əsre aid Təbriz xalçası da öz gözəlliyi və işləmələri ilə muzeyin möhtəşəm əsərlərindəndir. 1838-ci il Azərbaycana aid namaz xalçası da kolleksiyalar arasında.

Burada XVII-XVIII əsre aid, İran və Qafqaz xalçaları adlandırılan nümunələr də vardır. 1700-cü ilə aid "Əjdaha xalça" adlandırılan Qafqaz xalçası haqqında belə bir məlumat verilmişdir: "Əjdaha xalça" Qafqaz dağlarında etrafında, Xəzər və Qara dəniz arasında yerləşən ərazidə hazırlanmışdır. Toxucularının erməni mənşəli olması fikri vardır, lakin bu sənətkarlar (əsnaflar) tez-tez Gürcüstan və Azərbaycan kimi qonşu ölkələrdə məskunlaşdırıldılar". Lakin dizayn və elementləri bu sənət əsərinin türk xalçası olduğunu sübut edir.

SƏKKİZGUŞA İRAN YOX, TÜRK ELEMENTİDİR

Qeyd etdik ki, Qərb muzeylərində türk əsərlərinin bir qismi İran eksponatları kimi təqdim olunmuşdur. Bu menadə Barrell Kolleksiyalarında maraqlı nümunələrdən biri de XII-XIV əsrlərə aid, İranın məxsus olduğu bildirilən səkkizguşəli figurlardır. Səkkizguşenin olması artıq eksponatın türk əsəri olmasını göstərən faktdır. Muzeydə sözügedən dövrə aid digər səkkizguşəli nümunələr də vardır. İranın aid olduğu bildirilen sūrahı, boşqablar, keramikalar arasında da türk əsərləri üstünlük təşkil edir. Bu əsərlər de Muhsin Kadioğlunun kitablarında öz eksini tapmış, toplanmış və şəhər edilmişdir.

Muhsin Kadioğlunun türk kultürüne həssaslıqla yanaşması bir məsələni də diqqətə

■ Başira ƏZİZƏLİYEVƏ
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

çatdırmağı zərurətə çevirir. Bir çox Qərb muzeylərində olduğu kimi, Büyük Britaniyada olan muzeylərde də türk əsərlərinə münasibətde düzgün olmayan yanaşmalara təsadüf edir. Bəzən türk əsərlərinin diqqətdən kənarda saxlanılması, bəzən fərqli şəkildə təqdimat, digər hallarda isə türkləri aşağılaşımaq təşəbbüsleri bu muzeylərdən də yan keçməmişdir. Muhsin Kadioğlunun ən böyük xidmətlərindən biri də sözügedən problemləri ortaya çıxarması, onları diqqətə çatdırmasıdır.

Muhsin Kadioğlunun muzeylərlə bağlı əsərlərinin bir ümumi xətti vardır. Qədim və zəngin türk kultürüni araşdırmaq, toplamaq, məlumatımız və dünyaya təqdim etmək, bu zəngin iris gelecek nəsillərə ötürmək. Yazarın bu sözləri muzeyləri gəzən her bir türk insanın devizi olmalıdır: "Yüksək intellektual kültürü sahibsinə, bu muzeylərdə Roma mədəniyyətindən əvvəl İtalyada mövcud olan Etrusk mədəniyyətinə aid əsərlərde də antik dövlərdəki türklərə aid izləri tapmanız mümkündür" Bu fikirlərdə türk kultürüne böyük bir həssaslıq, sevgi ifadə olunmuşdur. Dünya mədəniyyətinin nadir inciləri arasında öz əzəmeti, tarixiliyi, sənət imkanları ilə layiq-

li yer tutan əsərlərimizə sahib çıxmazı bacarılmış. Bunun üçün də milli tarix və mədəni irsimizdən xəbərdar olmalı, tarixə yoldaşlıq etmiş sənət abidələrimizi tanımlayıq.

**Azərbaycan
Respublikası Prezidenti
yanında Kütləvi İnformasiya
Vəsiyyətinin İnkışafına Dövlət
Dəstəyi Fondu**
maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.